

ساختار و ماهیت منظر شهری توسعه تاریخی عرصه عمومی

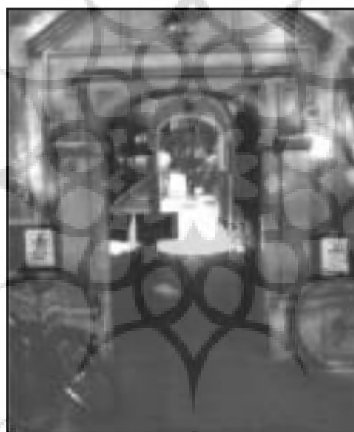
مترجم: علیرضا اشتیاقی / کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران

✓ در شهرنگار شماره های قبل بخش های اول و دوم این مطلب با عنوان «یک استراتژی برای عرصه عمومی آکسفورد» چاپ شد و در این شماره بخش سوم و پایانی در اختیار خوانندگان عزیز قرار خواهد گرفت.

مقدمه: مرکز شهر آکسفورد با عنوان «شهر رویایی مزاره ها» در سطح جهانی معروف شده است. این شهر به لحاظ پیشینه دانشگاهی و معماری و منظر شهری غنی آن شهرت یافته است. در سال ۱۹۹۹ میلادی مرکز شهر آکسفورد در اثر اجرای برنامه ای تحت عنوان «راهبرد حمل و نقل آکسفورد» یا OTS دگرگون شد به نحوی که کاهش محسوسی در ترافیک این منطقه بوجود آمد. OTS این امکان را فراهم کرد که خیابانها توسط مردم اصلاح شوند و متناسب با استانداردهایی که شایسته وجهه بین المللی معماری و منظر شهری آن است، تکامل یابند.

شهر به دلیل پیوند بصری که در مناظر شهری دارد شهرت پیدا کرده است. نمونه ای از چنین چشم اندازهای خوش منظره را می توان در Turl Street به سمت کلیسای مریم مقدس مشاهده کرد

فضای درونی دانشگاه - آکسفورد موجودیتی فراتر از آن چیزی است که به دید توریستها می آید

آکسفورد به عنوان شهر زیبایی شناسانه:

کلیت شهر آکسفورد در هیچ زمانی طراحی نشد. بلوکهای شهری که مابین شبکه های خیابان کشی اولیه ایجاد شدند، به تدریج یک مجموعه معماری با شکوه را تصویر کردند که تا امروز پا برجاست. ارزش این مجموعه شهری تا قرن ۱۸ درک نشد تا این که توجه هنرمندان و نویسندگان به طبیعت به عنوان منبعی از الهامات معنوی جلب گردید.

اصول "خوش منظرگی" (Picturesque) ، استفاده از معماری را به عنوان موضوعی مناسب برای نقاشی مد نظر قرار داد و تأثیری ژرف بر دیدگاه ما از مکانهایی مانند آکسفورد امروز گذارد. نظریه پرداز معروف ویلیام گیلپین (William Gilpin) خوش منظره بودن را چنین تعریف می کند: « اصطلاحی که بیان کننده نوع خاصی از زیبایی باشد به گونه ای که در یک تصویر، حالتی خوشایند نمود پیدا کند». کاوش های او در طی چند سفری که برای یافتن

مناظر دلپذیر و زیبا انجام گرفت و راهنماییهای او در مورد چگونگی لذت بردن از چشم اندازها، الهام بخش نسل اول توریست هایی شد که از نظرشان آکسفورد دربرگیرنده بسیاری از پارامترهای خوش منظره بودن است. تلاشهایی در زمینه یافتن کیفیات تنوع، خشونت و غیرعادی بودن در آکسفورد به فراوانی مشاهده گردید و ارزش زیبایی شناسانه بیشتری را به بناهای قدیمی و رنگ و رو رفته بخشید. این امر احساس احترام به

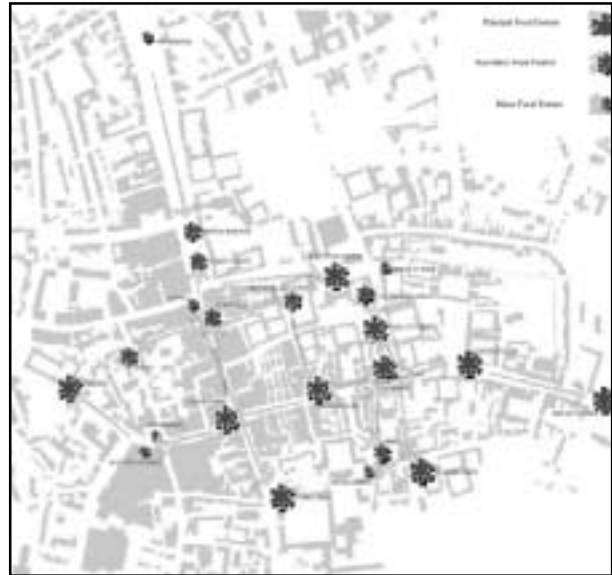
ویژگیهای ذاتی بناها را تقویت کرد.

مناظر خیابانی، چشم اندازهای خوش منظره فراوانی را به صورت تیرگی و روشنی رنگها، نادر یا معمولی بودن نماها، و یادمانی یا پیش پا افتاده بودن ساختمانها ایجاد نمود که در تصویر ۶ نمایان است.

منظر شهری آکسفورد از سال ۱۷۵۳ م. بر مبنای "تحلیل زیبایی شناسی هوگارت" (Hogarth's Analysis of Beauty) تصویر

نمونه نقاشیهایی از آکسفورد - توریست ها به این قبیل آثار هنری علاقمندی نشان می دهند

تصویر ۶: عناصر یادمانی شهر آکسفورد

عرضه نکرده چرا که الگوی تاریخی و ارزشمند گسترش پیشین را نادیده گرفته است. کیفیت پایین معماری به عنوان توجیهی برای استفاده از مصالح نامناسب به کار رفته است. تابلوها و علائم، مبلمان شهری و سایبان ایستگاههای اتوبوس اغتشاش بصری به وجود می آورد و کیفیت معماری را پایین تر می برد. روشنایی به طور یکنواخت به بناها و کف خیابانها می تابد و تأکیدی را بر یک بنا یا منظر شهری معین اعمال نمی کند.

شهر به مدت طولانی تأثیرات ترافیک را تحمل کرده است. در سال ۱۹۵۲ توماس شارپ دربارهٔ High Street گفته است: «... در

اغلب ساعات شبانه روز

به خاطر جریان شدید

ترافیک که خروشان و

گران مانند رودی

طغیان کرده است، لذت

بردن از مناظر تقریباً

غیرممکن است». با

وجود آن که این مسأله

توسط OTS بهبود یافته

با این حال هنوز

حضور اتوبوسها از

لذت تماشای شهر

ترکیب عناصر یادمانی به همراه درختان موجبی را برای شهرت High Street به وجود آورده است

می گاهد، و این برارندهٔ یک شهر با اهمیت بالایی معماری و فرهنگی نیست.

شهر زیبایی شناسانه - خلاصه:

آکسفورد در بردارندهٔ بهترین مجموعهٔ معماری در اروپاست. راهبرد عرصهٔ عمومی می بایست وضعیت ظاهری این ثروت

گرفت؛ از این دیدگاه خیابان High Street شاید بهترین نمونه در این رابطه باشد. کلیت مجموعه به شهر آکسفورد جاذبهٔ ویژه ای می دهد که بیش از هر نوع برنامه ریزی یا طراحی جواب داده است. توماس شارپ در مجلهٔ Oxford Observer می نویسد:

شهر از آن نظر پر ارزش بوده و هست که «نه فقط در تعداد زیادی از نمونه های معماری مجزا از هم بلکه از جهت این که بناها به

گونه ای با یکدیگر ترکیب شده اند که یک منظر شهری باشکوه، متنوع و اعجاب انگیز را پدید آورده اند». امروزه ما به عنوان

توریست و بیننده، آکسفورد را به دلیل کیفیتهای شناخته شده توسط نویسندگان و نقاشان، منظره ای زیبا و پر ارزش می دانیم.

خشونت، تنوع و غیر عادی بودن در آکسفورد از طریق معماری، کف سازه های خاص و طرحهای خیابانی ایجاد شده است. چشم

اندازه های بین فضاها و خیابانها و استفادهٔ یکدست از سنگ ماسه و سنگ آهک در مایه های گرم، بخشهای مختلف شهر را به صورت

کلیتی یکپارچه به هم متصل می کند.

دانشجویان و دانشگاهیانی که چند سالی در آکسفورد تحصیل و زندگی کرده اند، نوعی دیگر از زیبایی شناسی را تجربه کرده اند.

شاعران و نویسندگان بر جذبۀ رودخانه، چمنزارها و زندانهای مرموز تأکید دارند؛ یعنی بخشهایی از شهر که از سوی بسیاری

از توریستها مورد عنایت قرار نمی گیرد. مقالهٔ انتقادی توماس شارپ (Thomas Sharp) در "آکسفورد آبزور" حقیقتی را بیان

می کند که شهر «... مرموز، کم حرف و درونگراست. درک کامل جذبۀ آن به صورت بلا واسطه امکان پذیر نیست. لذت نافذ خود را

از ستاینندگان قائل به تبعیض دریغ می کند. شهر نیاز به شناخته شدن دارد...»

ولی سیمای شهر آکسفورد تماماً مثبت نیست. توسعه هایی که در جنوب غربی مرکز شهر ایجاد شده کیفیت بالایی را به این ناحیه

دانشجویان در حیات اقتصادی و اجتماعی آکسفورد جایگاه مهمی دارند

مراکز فرهنگی بسیار پیشرفته است. بعضی از کتابخانه ها، گالریهای هنری و موزه‌های آن اهمیتی در حد ملی دارند. این شهر مرکز مهم تئاتر، سینما و موسیقی (در سطح منطقه) است. این ویژگیها با جمعیت جوان و عظیم آن ترکیب شده و موجب میزان بالایی از فعالیتها در ساعات شب می‌گردد. ناحیه غربی مرکز شهر مهمترین ناحیه برای فعالیت بعدازظهر، با حداکثر تراکم در خیابان George Street، می‌باشد. با این وجود، محیط عرصه عمومی لزوماً در امر راهبری زندگی شبانه رو به گسترش در خیابانها نقشی ایفا نمی‌کند.

توریسم در زندگی اقتصادی و اجتماعی شهر جایگاه مهمی را در اختیار دارد. در هر سال حدود ۵ میلیون بازدیدکننده وارد شهر می‌شود. شورای شهر راهبردی را برای هدایت توریسم و برنامه مدیریت بازدیدکنندگان در نظر گرفته که هدف آن به حداقل رساندن اثرات منفی توریسم و به حداکثر رساندن کیفیت تجربه فرد بازدیدکننده از شهر و از آن جهت بیشینه کردن منافع اقتصادی حاصله است.

مرکز شهر آکسفورد نمی‌تواند چنین تدارکی را برای سایر گروه‌های خاص جمعیتی فراهم کند. در دهه پیش اولوی برای این مسأله - که محیطهای عرصه عمومی افراد کم بینا یا معلول را

مراکز شهری نظیر آکسفورد بیش از آن که مرکزی اقتصادی باشد، محلی برای گذران اوقات فراغت، تفریح و زندگی اجتماعی مردم است

مستثنی نکند - ایجاد شد. برای مثال خیابانهای آکسفورد در رابطه با نیازهای معلولان طراحی مناسبی ندارد و کارهای تعمیراتی انجام گرفته بر روی عناصر خیابانی و جداول کنار پیاده روها برای این گروه‌های اجتماعی بالقوه خطرناک است. ضمن این که بهبودهای مشخصی در طراحی

فرهنگی را غنا بخشیده و بناهای شاخص را مورد تأکید قرار دهد (از طریق نورپردازیهای مناسب و کارهایی از این قبیل).

آکسفورد از یک سری فضاهای گسسته تشکیل نشده است، بلکه هر فضا در فضایی دیگر ادغام گشته و چشم پیوسته به دنبال مصادیقی از «تقلیدهای افراطی» است. راهبرد باید عرصه عمومی را به صورتی وحدت بخشد که بین بناها و فضاها پیوند بصری بهتری ایجاد شود.

تناسب و شکوه بصری: توسعه تدریجی الگوی شهری نکات ظریف و ویژه‌ای را درمورد خیابانها و فضاها، که شکوه بصری اعجاب آوری را پدید آورده‌اند، عیان می‌کند. راهبرد عرصه عمومی بایستی عناصری را که در جلوه بصری شهر نقش کلیدی دارند حفظ کرده و الگوی استفاده از مصالح طبیعی و بوم آور را از نو برقرار سازد.

در عین حال مسأله مهم این است که عرصه عمومی به بالاترین حد استانداردهای طراحی قرن ۲۱ دست پیدا کند و نیازها و تقاضاهای استفاده کنندگان کنونی را بر آورده سازد.

شهر اقتصادی و اجتماعی:

سیمای زیبایی شناختی آکسفورد، این واقعیت را پنهان کرده است که این شهر برای ناحیه آکسفوردشایر و نواحی اطراف آن مرکز بزرگ جذب تجارت، نیروی کار و تفریحات با بیش از صد هزار فرصت شغلی بوده و از جمعیت ۱۲۰ هزار نفری آن ۲۵ هزار نفر دانشجو هستند.

عملکرد مرکز شهر آکسفورد به عنوان مکانی است که مردم بتوانند با یکدیگر ملاقات کنند یا به خرید بروند و خود را سرگرم سازند. این شهر یکی از مراکز پر جاذبه بازرگانی در انگلستان می‌باشد. به همین دلیل است که در آن گونه‌ای از کیفیت محیطی، که مردم را تشویق به مکث کردن و لذت بردن از طیف وسیع امکانات می‌کند، ایجاد شده است. کاربریهای اصلی زمین در مرکز شهر در تصویر ۷ نشان داده شده است.

آکسفورد در بردارنده نوعی سرزندگی شهری خاص و دارای

سیستم الکترونیکی کنترل آلودگی در ناحیه کورن مارکت داده های مفیدی را در مورد تأثیرات OTS فراهم می کند

به منظور تشویق دوچرخه سواری باید تسهیلات لازم فراهم گردد

خیابانها صورت گرفته و هنوز جای کار بیشتری در این زمینه وجود دارد. آنچه اهمیت دارد این است که عرصه عمومی به گونه ای طراحی شود که برای همه کاربران احتمالی ایمن و راحت باشد.

در آکسفورد تمایز کاملاً مشخصی بین شهر «اجتماعی و اقتصادی» و شهر «دانشگاهی و زیبایی شناختی» وجود دارد. جریانهای پیاده ای که در تصویر ۸ تصویر شده، نشان دهنده چگونگی رابطه متقابل اکثریت فعالیتهای عمومی خیابان با "شهر" است. بیشتر مردم شاید معماری و منظر باشکوه شهری را که تعریف کننده سیمای شهر است درک نکنند. برای چنین افرادی آکسفورد ممکن است مکانی کاملاً متفاوت از آنچه توریستها تجربه می کنند باشد.

شهر اقتصادی و اجتماعی - خلاصه:

برای دستیابی به یک عرصه عمومی با کیفیت بالا مهم است که مرکز شهر تبدیل به یک محل پر جاذبه برای خرید و اوقات فراغت شده و عملکردهای اقتصادی و اجتماعی مرکز شهر مورد حمایت قرار گیرد.

بازدیدکنندگان "شهر" باید سطحی از کیفیت شهری را که متناسب با "ظاهر فاخر" آن است درک کنند.

عرصه عمومی بایستی برای عموم مردم قابل دسترس باشد. راهبرد عرصه عمومی باید انجام فعالیتهای اقتصادی در زمان بعدازظهر را تشویق کرده و شهر را در شب برای مردم ایمن و جذاب سازد. این مسأله ممکن است مستلزم طراحی فضاهایی برای کاربری شبانه، اصلاح روشنایی فضاها و استفاده از تلوژیونهای مدار بسته باشد.

سایر عوامل محیطی:

اگرچه می توان در کوچه های خاموش و آرام قدیمی، پارکها، باغها و چمنزارهای روستاگونه شهر پناه گرفت اما در مناطق پر ازدحام و مملو از فعالیت اجتماعی و اقتصادی، عواملی چون هوای آلوده، تراکم و فقدان امنیت، فعالیت عابرین پیاده را تحت الشعاع قرار داده است.

به عنوان بخشی از برنامه های اجرایی راهبرد حمل و نقل آکسفورد (OTS)، در یک پروژه کاری با نام EMITS طیفی از داده های محیطی مربوط به شهر جمع آوری شد. این داده ها وجود تأثیراتی را در کیفیت محیط نشان می دهند. بر اساس گزارش این پروژه کیفیت هوا، که بر حسب سطح دی اکسید نیتروژن سنجیده می شود، بیش از حد پایین بوده و گاهی میزان آلاینده ها از میزان مجازی که سازمان بهداشت جهانی و استانداردهای جامعه اروپا مقرر کرده است، فراتر می رود.

آلودگی صوتی به طور دقیق اندازه گیری نشده است اما مشاهدات نشان می دهد که در بعضی مناطق، حجم بالای ترافیک کاهش دهنده کیفیت محیطی در این رابطه است.

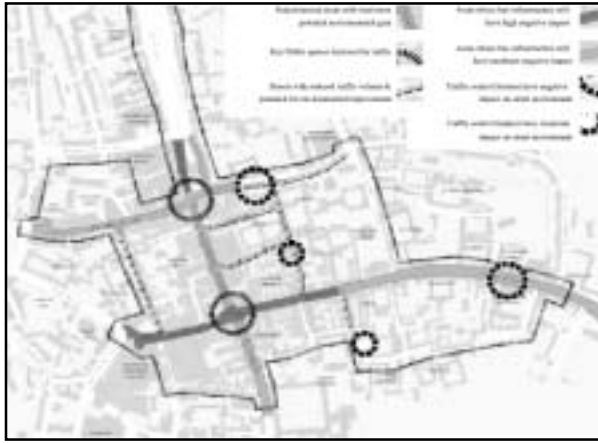
وسایل نقلیه ای که ایجاد آلودگی صوتی و آلودگی هوا می کنند، خیابانها را برای عابرین و نیز دوچرخه سوارها ناامن می سازند.

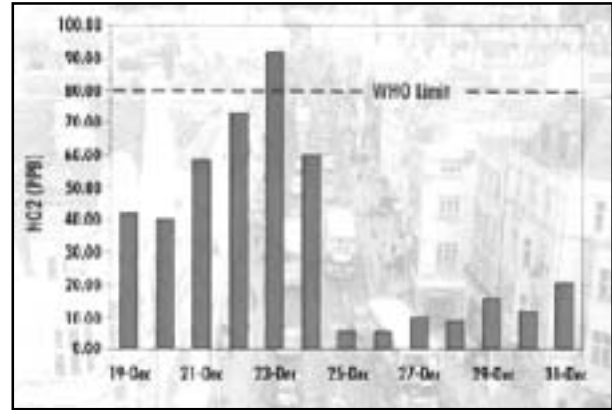
تصویر ۷: کاربری اراضی

تصویر ۸: نواحی با حداکثر جریان عابر پیاده

تصویر ۱۰: تأثیرات OTS

کیفیت آلودگی هوا در ناحیه کورن مارکت قبل از اجرای برنامه OTS از حد مجاز فراتر می رفت (متوسط روزانه NO₂ در دسامبر ۱۹۹۴)

محدوده مرکزی را تقلیل می دهد؛ کلیه وسایل نقلیه موتوری را از بعضی از خیابانهای تجاری محدوده طرح حذف می کند؛ حجم ترافیک را با استفاده از خیابان High Street در طی مدت روز تا ۷۰ درصد کاهش می دهد؛ و اولویت خاص را برای طرحهای فراهم می کند که به عنوان جایگزینی برای حرکت اتومبیلها در خیابان باشند. تعدادی از تأثیرات مهم ترافیکی که در پی اجرای OTS به دست می آیند در تصویر ۱۰ نشان داده شده است.

نخستین تأثیرات اجرای OTS

High Street ژوئن ۱۹۹۹

نتیجه گیری - برنامه عملی عرصه عمومی آکسفورد: هویت آکسفورد از تقاطع دو مسیر جاده ای که در زیستگاه اولیه به وجود آمد، منشأ می گیرد. در ضمن رشد شهر، محدودیت مصالح موجب شد که سنگهای محلی که قابل دسترس بودند به عنوان گزینه اول مورد استفاده قرار گیرد. بعدها بر اثر بعضی مصلحتهای زیبایی شناسانه مواد ساختمانی، بعضی رنگها و

آمارها بیان می کنند که امنیت سواره روها متصویر عمده ای را در آکسفورد مرکزی ایجاد کرده و بدترین نقاط از نظر میزان تصادف در تقاطعها و خصوصاً در جاهایی است که جریان دوچرخه زیاد می باشد. خیابان High Street دارای بیشترین تعداد تصادف در شهر بوده و ۷۰ درصد از این تصادفات برای افراد پیاده و دوچرخه سوارها رخ داده است. از OTS انتظار می رود که کاهشی به میزان ۸۰-۷۰ درصد در میزان ترافیک سواره در بخشهایی از مرکز شهر ایجاد کند و این امر به همراه استفاده از اتوبوسهای گازسوز، به میزان زیادی آلودگی صوتی، آلودگی هوا و تعداد تصادفات را کم می کند.

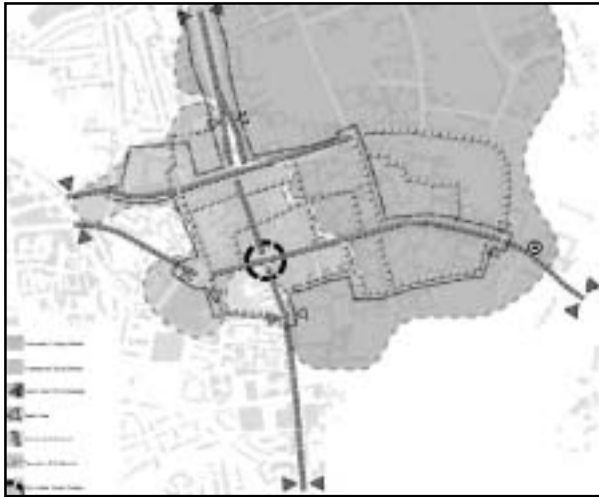
عوامل محیطی - خلاصه:

برای رسیدن به اهداف محیطی لازم است که کاهشهای مداوم و برنامه ریزی شده ای در مورد ترافیک آکسفورد انجام گیرد. راهبردی بایستی برای همه گروههای اجتماعی در مرکز شهر، ایمنی را به وجود آورد. محیط مرکزی شهر باید برای پیاده روی و دوچرخه سواری مساعد باشد.

تأثیرات OTS بر منظر شهری:

رویکرد اصلی OTS، توجه به ایجاد تحولی اساسی در امر رابطه شهر آکسفورد با اتومبیل است و تاکنون نتایج مثبت زیادی را برای عابرین پیاده و دوچرخه سواران در مرکز شهر به وجود آورده است. خیابانهای Cornmarket و Broad Street دچار تغییرات مهمی در نحوه طراحی عناصر و مبلمان خیابانی شده اند. OTS که در تصویر ۹ خلاصه شده است:

تعداد سفرهای با اتومبیل شخصی به سمت مرکز شهر و داخل

تصویر ۱۱: سیمای شهر آکسفورد

در پی استفاده از مصالح سنگ طبیعی و مناسب برای عرصه عمومی باشد به نحوی که ارزش عملکردی و زیبایی شناسانه بیشتری به محیط ببخشد.

عرصه بازسازی شده شهر باید امکاناتی را برای بهبود فعالیت‌های اقتصادی وابسته به ساعات بعد از ظهر و بهبود محیط شهری در ساعات شب ایجاد کند.

نواحی خاصی مانند Castle Site که از مرکز شهر جدا افتاده‌اند، باید به وسیله برنامه‌های اجرایی مناسب با ناحیه هسته قدیمی در ارتباط قرار گیرند.

■ معیارها باید به نحوی در نظر گرفته شوند که سرمایه گذاران عرصه عمومی بتوانند با همکاری یکدیگر به سمت یک هدف مشترک پیش روند. این امر نیازمند فعالیت رشته‌های مختلف علمی در دپارتمانهای شورای شهر، همبستگی میان شوراهای شهرستان و شهر، درگیر شدن مدیریت مرکز شهر، تشریح مساعی مسئولین قانونی و مشارکت مستمر جامعه مردم می‌باشد. ■

بافتها مورد توجه بیشتری قرار گرفتند. وحدت الگوهای خیابانی این امکان را به نماها و فضاهای شهری داد که شهر خود را به صورت کلیتی یکپارچه، باشکوه و احترام بر انگیز درآورد.

در نیمه دوم قرن بیستم بخش غربی شهر به طور کامل و به نحوی بازسازی شد که دارای حساسیت کمتری نسبت به زمینه محیطی و نیازهای عابرین باشد، و این مسأله باعث فقدان وحدت بین شهر و ناحیه توسعه یافته آن شد و در این رابطه، کیفیت "خوش منظرگی" فضاها و خیابانها - که برای آکسفورد حائز اهمیت زیادی است- از میان رفت. سیمای امروزی شهر در تصویر ۱۱ به نمایش در آمده است.

پیشنهاداتی برای برنامه عملی عرصه عمومی...

■ عرصه عمومی می‌بایست طوری طراحی شود که نیازهای آکسفورد را به عنوان مرکزی مدرن و پر رونق از نظر اجتماعی و اقتصادی برآورده سازد.

نیازهای کلیه گروههای اجتماعی باید شناخته شده و بنابراین عرصه عمومی باید برای عامه مردم قابل دسترس باشد. اهداف کیفی پروژه باید بتواند بالاترین میزان کیفیت معمارانه منظر شهری را انعکاس دهد و کمتر به مواردی که باعث کم شدن کیفیت محیط می‌شوند توجه کند.

در طرحهای کوتاه مدتی که دوره آزمایشی را با موفقیت طی نکرده‌اند، کیفیت نباید فدا شود.

روشهای طراحی که انتخاب می‌شود سازگار با هم و دارای وحدت رویه باشند، و برای بازتاب دادن تداوم تاریخی مرکز شهر و پیوند بصری ویژه طوری اجرا شوند که اجزاء شهر را به صورت یک کلیت خوش منظره به یکدیگر پیوند دهند.

این وحدت نباید منجر به یکنواختی شود؛ بلکه باید مجالی برای طرحهای خاص در آینده به همان صورتی که در گذشته بود فراهم گردد. در این طرحها انتخاب مصالح مکمل و مناسب، طراحی کیفیت گرا، استفاده از مقیاسهای مناسب انسانی و مهارت در اجرا ضامن وحدت چشم اندازهای شهر خواهد بود.

مقام و منزلت معماری آکسفورد می‌بایست با حذف اغتشاش در خیابانها مورد احترام قرار گیرد؛ و این منزلت شهری باید به واسطه تضمین سطح کیفی بالا در هر عنصر خیابانی و در هر طرحی، مطابق با استانداردهای کارکردی و زیبایی شناسی، متناسب با اهمیت مکان حفظ گردد.

نیاز با ایجاد هماهنگی بین وجهه تاریخی و نیازهای زندگی مدرن در آکسفورد و لزوم تبعیت از استانداردها دال بر این مطلب است که مصالح مورد استفاده در عرصه عمومی باید:

الگوی فعلی بلوکها و جدولهای ماسه سنگی و سنگ آهکی را ادامه داده ضمن آن که در معابر فرعی امکان اجرای انواع خاصی از بلوک چینی و جدول کشی را فراهم نماید.